

УДК 376.091.279.7

Л. Коврігіна,
кандидат філологічних наук,
завідувачка кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін,
комунальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради
<https://orcid.org/0000-0002-6008-7211>

Особливості оцінювання рівня організації інклюзивного навчання в закладах освіти засобами інституційного аудиту

Анотація. У статті досліджено особливості оцінювання рівня організації інклюзивного навчання засобами інституційного аудиту. Проаналізовано специфіку оцінювання рівня формування інклюзивного освітнього простору в закладах освіти на основі відповідних критеріїв та індикаторів. Розглянуто основні кроки щодо перевірки дотримання закладами освіти вимог освітнього законодавства з питань здійснення інклюзивного навчання. Зроблено висновок, що для коректного оцінювання й отримання релевантної інформації щодо рівня організації інклюзивного навчання в закладах освіти доцільно поєднувати зазначені підходи.

Ключові слова: інклюзивне навчання; інституційний аудит; індикатори оцінювання; освітній простір; перевірка; вимоги законодавства.

L. Kovrihina,
Candidate of Philological Sciences,
Head of the Department of Social Sciences and Humanities,
Municipal Institution «Zhytomyr Regional
In-Service Teachers' Training Institute»
of Zhytomyr Regional Council
<https://orcid.org/0000-0002-6008-7211>

Peculiarities of evaluation of the level of organization of inclusive education in educational institutions by means institutional audit

Abstract. The article examines the peculiarities of evaluating the level of organization of inclusive education by means of institutional audit. The specifics of evaluation of the level of formation of an inclusive educational space in educational institutions based on relevant criteria and indicators is analyzed. The main steps for checking compliance by educational institutions with the requirements of educational legislation on the implementation of inclusive education are considered. It was concluded that in order to correctly evaluate and obtain relevant information regarding

the level of organization of inclusive education in educational institutions, it is advisable to combine the mentioned approaches.

Keywords: inclusive education; institutional audit; evaluation indicators; educational space; verification; legislative requirements.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У Законі України «Про освіту» (2017) однією із засад державної політики у сфері освіти та освітньої діяльності, важливою проблемою галузі визначено розвиток інклюзивного освітнього середовища та організацію інклюзивного навчання в закладах освіти (ЗО) [1].

Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти має здійснюватися згідно з порядками організації інклюзивного навчання в зазначених закладах, затверджених відповідними постановами Кабінету Міністрів України [2; 3; 4].

Однак, як підтверджує практика, в організації інклюзивного навчання існує значна кількість проблем. У процесі інституційних аудитів (ІА), проведених у 2020–2021 рр. в закладах загальної середньої освіти України, встановлено, що близько половини закладів порушують вимоги законодавства з питань реалізації інклюзивної освіти. У третині шкіл територія та приміщення не адаптовані для учнів з ООП. Майже в половині закладів, де навчаються такі діти, відсутні або не облаштовані ресурсні кімнати. У третині ЗО не вистачає фахівців з інклюзивного навчання. Недостатньо ефективно співпрацюють школи з інклюзивно-ресурсними центрами (ІРЦ) тощо [5]. Значна кількість проблем у даному питанні є також у закладах дошкільної та позашкільної освіти.

Тому на даному етапі доцільним є здійснення системного контролю за рівнем організації інклюзивного навчання в закладах освіти, узагальнення виявлених проблем та вироблення рекомендацій щодо їх подолання.

Основним плановим заходом державного контролю за якістю освіти на сьогодні є інституційні аудити. Отже, цілком очевидно, що саме в процесі проведення інституційних аудитів є можливість отримати релевантну інформацію щодо проблем розвитку інклюзивного навчання в закладах загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти.

Тож дослідження особливостей оцінювання рівня організації інклюзивного навчання в закладах освіти засобами інституційного аудиту є актуальним та важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Шляхи розвитку інклюзивної освіти розглядали в своїх наукових працях М. Андреева, А. Арендарук, Ю. Богінська, К. Бовкуш, В. Бойко, В. Болдирева, О. Гаяш, І. Гевко, В. Гладуш, Е. Данілавичюте, Т. Дегтяренко, С. Іноземцева, А. Колупаєва, Л. Миськів, Ю. Найда, В. Павленко, Г. Пивоварова, М. Сварнік, Т. Сак, Н. Софій, О. Таранченко, О. Федоренко, А. Шевцов та ін.

Питання оцінювання якості освіти та освітньої діяльності засобами інституційних аудитів аналізували Ю. Боловецька, О. Вознюк, В. Долід, Т. Дудка, І. Калініченко, О. Красівський, Ю. Кращенко, С. Кубіцький,

Н. Курмишева, І. Лікарчук, О. Лютко, Л. Мироненко, О. Пастовенський, М. Ручкіна, О. Фуркуца та ін.

Водночас проблеми оцінювання ефективності інклюзивного навчання в закладах освіти засобами інституційного аудиту досліджені недостатньо.

Варто зауважити, що в Аналітичному звіті за результатами інституційних аудитів 2020–2021 «Тенденції якості освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти», підготовленому Державною службою якості освіти України [5], наведена деяка інформація щодо результатів оцінювання рівня організації інклюзивного навчання. Однак у зазначеній роботі проблеми загальної середньої освіти аналізуються в цілому, тому питання інклюзивної освіти, певна річ, не знайшли достатньо широкого висвітлення.

Мета статті: дослідити особливості оцінювання рівня організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти засобами інституційного аудиту.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України «Про освіту» (2017) визначено, що серед інструментів, процедур та заходів забезпечення якості освіти одними з основних є інституційні аудити, в процесі яких здійснюються оцінювання освітніх і управлінських процесів та перевірка додержання закладами освіти вимог освітнього законодавства [1; 6].

Для нормативно-правового забезпечення зазначених процедур у системі загальної середньої освіти розроблено порядок проведення інституційних аудитів, критерії та індикатори оцінювання освітніх і управлінських процесів [6], методичку та уніфікований інструментарій проведення ІА закладів освіти [7]. Оприлюднено перелік актів освітнього законодавства і вимог до ЗО, зокрема з питань організації інклюзивного навчання, дотримання яких перевіряється під час проведення інституційних аудитів [8].

У системі дошкільної та позашкільної освіти Міністерством освіти і науки України на даний час також підготовлено проекти наказів щодо порядку проведення інституційних аудитів закладів дошкільної [9] та позашкільної освіти [10]. Зазначені проекти пройшли відповідні громадські обговорення, в процесі яких суттєвих зауважень до критеріїв та індикаторів оцінювання, зокрема щодо рівня організації інклюзивного навчання в закладах освіти, не надійшло.

Порівняльний аналіз порядків проведення інституційних аудитів показує, що в цих процедурах значна увага приділяється оцінюванню рівня формування інклюзивного освітнього простору ЗО. Частина відповідних критеріїв та індикаторів оцінювання (далі для спрощення процесу порівняння будемо розглядати тільки індикатори) в закладах загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти є практично ідентичними. Це стосується насамперед оцінювання рівня забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень ЗО, їх адаптованості для всіх учасників освітнього процесу, застосування педагогами доцільних форм, методів і прийомів роботи з особами з ООП, взаємодії ЗО з батьками дітей із ООП тощо. Водночас у закладах позашкільної освіти, на відміну від шкіл і дитсадків, не передбачається оцінювання ефективності використання ресурсних кімнат, навчально-дидактичного обладнання для дітей з ООП; наявності фахівців з інклюзивного

навчання; корекційної спрямованості освітнього процесу для осіб з ООП; співпраці педагогів в питаннях розвитку, виховання та навчання дітей з ООП (створення команди психолого-педагогічного супроводу, розроблення індивідуальної програми розвитку та ін.); взаємодії ЗО з ІРЦ щодо психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП тощо [6; 9; 10]. Це пов'язано із специфікою функціонування галузі, зокрема добровільністю вибору учнями типів закладів позашкільної освіти, форм і видів діяльності тощо.

Інформацію щодо відповідності індикаторів оцінювання рівня формування інклюзивного освітнього простору в закладах загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти, що застосовуються в процесі проведення інституційних аудитів [6; 9; 10], відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Відповідність індикаторів оцінювання рівня формування інклюзивного освітнього простору в закладах загальної середньої, дошкільної і позашкільної освіти

Індикатори оцінювання		
Заклади дошкільної освіти	Заклади загальної середньої освіти	Заклади позашкільної освіти
У ЗО забезпечується безперешкодний доступ до будівель і приміщень	У ЗО забезпечується безперешкодний доступ до будівель і приміщень	У ЗО забезпечується безперешкодний доступ до будівель і приміщень
У ЗО територія та приміщення адаптовані до використання всіма учасниками освітнього процесу	У ЗО територія та приміщення адаптовані до використання всіма учасниками освітнього процесу	У ЗО територія та приміщення адаптовані до використання всіма учасниками освітнього процесу
У ЗО використовуються ресурсна кімната, навчально-дидактичне та ігрове обладнання для дітей з ООП	У ЗО використовуються ресурсна кімната, дидактичні засоби для учнів з ООП	–
У ЗО працюють асистент вихователя, практичний психолог, вчитель-дефектолог, інші фахівці для здійснення інклюзивного навчання	У ЗО працюють асистент учителя, практичний психолог, учитель-дефектолог, інші фахівці для здійснення інклюзивного навчання	–
У ЗО забезпечується корекційна спрямованість освітнього процесу для дітей з ООП	У ЗО забезпечується корекційна спрямованість освітнього процесу для учнів з ООП	–
Педагоги використовують форми, методи та прийоми роботи з дітьми з ООП	Педагоги використовують форми, методи та прийоми роботи з учнями з ООП	Педагоги та тренери-викладачі застосовують форми, методи, прийоми роботи з особами з ООП
У ЗО налагоджена взаємодія педагогів з питань розвитку, виховання і навчання дітей	У ЗО налагоджена взаємодія педагогів з питань навчання учнів з ООП (створення	–

з ООП (створення команди психолого-педагогічного супроводу, розроблення індивідуальної програми розвитку та ін.)	команди психолого-педагогічного супроводу, розроблення індивідуальної програми розвитку та ін.)	
У ЗО індивідуальні програми розвитку підготовлено за участі батьків, створено умови для залучення асистентів дитини в освітній процес	У ЗО індивідуальні програми розвитку підготовлено за участі батьків, створені умови для залучення асистентів дитини в освітній процес	ЗО взаємодіє з батьками дітей із ООП
ЗО взаємодіє з ІРЦ щодо співпраці з командою психолого-педагогічного супроводу, підготовки індивідуальних програм розвитку дітей з ООП	ЗО взаємодіє з ІРЦ щодо психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП	–

За допомогою представлених вище індикаторів оцінюється рівень формування інклюзивного освітнього простору в закладах освіти, аналізуються виявлені тут проблеми. Матеріали аналізу відображаються у відповідних висновках, на основі яких Державна служба якості освіти України та її регіональні управління надають ЗО рекомендації щодо покращення ситуації, зокрема в питаннях формування інклюзивного освітнього простору.

Водночас у закладах загальної середньої освіти в процесі проведення інституційного аудиту, крім оцінювання освітніх і управлінських процесів, як зазначалося вище, здійснюється також перевірка додержання закладами вимог освітнього законодавства.

Це стосується й інклюзивної освіти. Експертними групами перевіряється дотримання школами вимог освітнього законодавства з питань організації інклюзивного навчання, зокрема відповідних норм законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», постанови Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти», наказів Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 № 1205 «Про затвердження Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти», від 25.06.2018 № 677 «Про затвердження Порядку створення груп подовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти» тощо [8].

У процесі перевірки додержання ЗО вимог освітнього законодавства значна увага приділяється питанням організації інклюзивного навчання, зокрема:

– дотриманню норм наповнюваності інклюзивних класів ЗО (пропорційний розподіл інклюзивних учнів між класами з урахуванням рівнів підтримки);

– забезпеченню умов для здобуття освіти особами з ООП (утворення інклюзивних класів; розроблення індивідуальних програм розвитку та навчальних планів; наявність в ЗО асистентів учителя та учня; організація інклюзивного навчання учнів з ООП відповідно до освітньої програми ЗО,

адаптація та/або модифікація навчальних предметів; формування команд психолого-педагогічного супроводу; надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг тощо);

– уведенню в штатний розпис інклюзивного ЗО за умов наявності відповідного навантаження посад учителів-дефектологів (учителів-логопедів, тифлопедагогів, сурдопедагогів, олігофренопедагогів);

– дотриманню порядку організації та функціонування інклюзивних груп подовженого дня (пропорційний розподіл інклюзивних учнів між групами з урахуванням рівнів підтримки; організація освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей осіб з ООП, індивідуальних програм розвитку та навчальних планів, рекомендацій ІРЦ тощо) [8].

Виявлені в ході перевірки порушення щодо додержання ЗО вимог освітнього законодавства, зокрема з питань організації інклюзивного навчання, відображаються у відповідних актах. З метою подолання виявлених проблем на основі актів Державною служби якості освіти України та її регіональними управліннями видаються розпорядження, які оприлюднюються і виконання яких контролюється Службою. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Схему оцінювання рівня організації інклюзивного навчання в закладах освіти засобами інституційного аудиту зображено на рис. 1.

Рис. 1. Схема оцінювання рівня організації інклюзивного навчання в закладах освіти засобами інституційного аудиту

Очевидно, що аналогічні процедури перевірки дотримання вимог освітнього законодавства доцільно впроваджувати в майбутньому і в процесі здійснення інституційних аудитів закладів дошкільної та позашкільної освіти.

Зокрема для перевірки дотримання вимог освітнього законодавства з питань організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти доцільно перевіряти дотримання відповідних норм законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», постанови Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти», наказу Міністерства освіти і науки України від 04.11.2010 № 1055 «Про затвердження Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів» тощо.

У процесі здійснення інституційних аудитів у закладах позашкільної освіти також варто здійснювати перевірку дотримання ними «інклюзивних» норм законів України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», постанови Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 779 «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти» та ін.

Висновки. Наведене вище дає підстави стверджувати, що оцінювання рівня організації інклюзивного навчання в закладах освіти засобами інституційного аудиту доцільно здійснювати на основі поєднання двох підходів:

– оцінювання рівня формування інклюзивного освітнього простору в освітніх закладах на основі критеріїв та індикаторів, що розроблені з урахуванням специфіки функціонування закладів загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти;

– перевірки дотримання закладами освіти вимог освітнього законодавства з питань реалізації інклюзивного навчання.

Поєднання зазначених підходів дасть можливість забезпечити здійснення коректного оцінювання й отримання релевантної інформації щодо рівня організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої, дошкільної і позашкільної освіти, що сприятиме розробленню ефективних управлінських рішень щодо підвищення якості інклюзивної освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. Про освіту : закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

2. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF/sp:~:max50:nav7:font2#n8>.

3. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text>.

4. Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 779. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2019-%D0%BF#Text>.

5. Аналітичний звіт за результатами інституційних аудитів 2020–2021. Тенденції якості освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/Analytical-report-on-institutional-audit-2020-2021_SQE_SURGe.pdf.

6. Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text>.

7. Про внесення змін у додатки до наказу Державної служби якості освіти України від 29.03.2021 № 01-11/25 «Про забезпечення проведення інституційних аудитів закладів загальної середньої освіти»: наказ Державної служби якості освіти України від 08.09.2021 № 01-11/58. URL: <https://sqe.gov.ua/law/nakaz-derzhavnoi-sluzhbi-yakosti-osviti-64/>.

8. Про внесення змін до додатків до наказу Державної служби якості освіти України від 06.09.2021 № 01-11/57 : наказ Державної служби якості освіти України від 13.01.2022 № 01-10/5. URL: <https://sqe.gov.ua/law/nakaz-derzhavnoi-sluzhbi-yakosti-osviti-68/>.

9. Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів дошкільної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України (проект). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-poryadku-provedennya-institucijnogo-auditu-zakladiv-doshkilnoyi-osviti>.

10. Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів позашкільної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України (проект). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2021/11/19/НО.royekt.Poryadk.prov.instyl.audyt.ZPO.19.11.pdf>.